

Януш Корчак про фізичне виховання дітей та молоді

**Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
Університет ім. Яна Кохановського, Польща*

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Серед видатних європейських педагогів минулого ХХ ст., які безкорисливою працею та своїм здоров'ям і життям довели суспільству безмежну любов до дітей, що залишилися без батьків, був польський лікар, письменник і вихователь дітей-сиріт Януш Корчак. У системі його виховної роботи у варшавських будинках сиріт, де він був директором, значну увагу приділяли фізичному вихованню. Однак педагогічний досвід і погляди на цей важливий аспект виховної роботи з дітьми та молоддю не був достатньо проаналізований і узагальнений науковцями різних країн світу, які, починаючи з 1945 р., ретельно вивчають його педагогічну та літературну спадщину.

Автори цієї публікації не претендують на глибоке й усебічне висвітлення всіх елементів системи фізичного виховання, яку впроваджено в корчаківських будинках сиріт. Переважно це спроба звернути увагу істориків педагогіки та фізичної культури на вивчення цих цікавих та актуальних аспектів фізичного виховання, що здійснив Януш Корчак у будинках сиріт, де він працював.

Завдання дослідження – охарактеризувати погляди видатного польського педагога Януша Корчака на фізичне виховання дітей та молоді, з якими він працював у варшавських будинках сиріт понад четверть століття.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Януш Корчак увійшов в історію педагогіки як реформатор-практик у галузі суспільного виховання, як видатний педагог-новатор, а також як талановитий письменник. У серпні 2012 р. виповнилося 70 років від дня загибелі Я. Корчака в газовій камері фашистського табору-смерті Треблінка разом із 200 вихованцями будинку сиріт (для дітей єврейської національності) і дев'ятьма співробітниками цього закладу в період ліквідації варшавського гетто. На цьому місці тепер стоїть камінь із лаконічним написом – “Януш Корчак і діти”.

Слід також нагадати, що не тільки Я. Корчак, а також інші польські педагоги та лікарі не залишили своїх вихованців у ці жахливі часи й учинили так само. Нагадаю прізвища деяких із них: доктор Р. Мінцова із дитячого туберкульозного санаторію, Анна Геллер – директор дитячої лікарні, Регіна Ковальська – директор дитячого будинку та ін.

Народився Я. Корчак у родині відомого варшавського адвоката Юзефа Гольдшміта 22 липня 1878 або 1879 р. Розбіжність у даті народження виникла у зв'язку з тим, що батьки своєчасно не оформили дитині метрику про народження. Родина його була єврейського походження, однак уже давно асимілювала й сприйняла польську культуру.

Після закінчення медичного факультету Варшавського університету Я. Корчак розпочав працю як лікар-педіатр. Перед Першою світовою війною він удосконалював свою кваліфікацію в клініках Берліна, Парижа й Лондона. На початку ХІХ ст., у важкий період політичних катаклізмів у Європі та активізації боротьби поляків за незалежність своєї країни, виникли дуже складні соціальні проблеми: масове безробіття, голод та сирітство дітей, особливо в промислових центрах Польщі.

Януш Корчак як людина гуманістичного світогляду, дитячий лікар та патріот не міг залишатися стороннім спостерігачем цього важкого для польського суспільства явища. Тому в 1912 р. він заснував у Варшаві “Будинок сиріт” (для дітей єврейської національності), а пізніше, після закінчення Першої світової війни – “Наш дім” (для сиріт польського походження), у яких він виконував обов'язки директора 30 років до періоду закриття їх гітлерівськими окупантами. Протягом усього цього часу його педагогічна діяльність була спрямована на виховання дітей, які не мали батьків, на покращення їхньої тяжкої сирітської долі, на те, щоб виростити з них справжніх громадян своєї вітчизни.

Близько трьох років (1915–1918 рр.) як військовий лікар Я. Корчак служив у Києві, а кілька останніх місяців перед відїздом до Варшави працював консультантом у трьох будинках сиріт для укра-

їнських та польських дітей. Свій найвідоміший твір "Як любити дітей" він також написав у Києві. У 1922 р. в перекладі на російську мову ця книга була видана в Москві, вступ до неї написала Н. Крупська. Разом із позитивною оцінкою цієї публікації вона критикувала Я. Корчака за соціальну обмеженість його виховної концепції, у якій мало уваги приділялося колективному вихованню дітей.

Починаючи з 1896 р., Я. Корчак опублікував понад 20 книжок та близько 1000 статей приблизно в 100 польських і закордонних журналах. Його праці, які були написані на стику популярної літератури й педагогіки, призначалися дітям, молоді та дорослим (педагогам і батькам). Можна вважати, що в Польщі він був засновником оригінальної моделі популярної дидактично-виховної літератури.

Свої педагогічні ідеї Януш Корчак також широко розповсюджував через інші джерела мас-медіа, зокрема регулярні виступи з лекціями для дорослих та популярні передачі на різноманітну тематику для дітей і молоді на польському радіо. Він був також засновником масової газети для дітей. Більшість статей, які писали для цієї газети діти, були ним відредаговані.

В. Сухомлинський добре знав педагогічний досвід Я. Корчака й високо цінував його як педагога-новатора та гуманіста. У книзі "Серце віддаю дітям" він писав: "Життя Януша Корчака, його подвиг дивовижної моральної сили й чистота стали для мене натхненням. Я зрозумів: щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце" [6, 14].

Януш Корчак як педагог-практик, який щоденно працював у будинку сиріт, мав можливість систематично спостережати за психофізичним розвитком своїх вихованців. Вимірювання та реєстрація цих даних протягом багатьох років давала йому великий статистичний матеріал для узагальнення й порівняння, визначення висновків і педагогічних рекомендацій, які стосувалися підвищення ефективності виховного процесу.

Він надавав великого значення антропометричним обстеженням дітей для об'єктивної оцінки їхнього фізичного розвитку. Майже кожного дня Я. Корчак занотовував результати вимірювань маси та довжини тіла вихованців, на основі яких креслив діаграми, які були предметом систематичного обговорення на нарадах вихователів будинку сиріт. Основна увага при цьому зосереджувалася на з'ясуванні причин різних відхилень у фізичному розвитку, які, на його думку, залежали від стану здоров'я дитини, а також від її стосунків із ровесниками, вихователями, учителями та від успіхів у навчанні й особистому житті.

Я. Корчак як лікар-педіатр і педагог намагався поставити об'єктивний діагноз психофізичного розвитку дитини, дізнатися про неї якнайбільше, уважаючи це найважливішою метою і медицини, і педагогіки. На превеликий жаль, під час Другої світової війни ця документація була знищена й залишилися лише окремі її фрагменти, які він використав як приклади у своїх публікаціях.

У педагогічній системі Я. Корчака фізичне виховання було одним зі складників загальної системи всебічного виховання дітей та молоді. Характерною рисою цієї системи була відсутність примусу до вихованців, їх опертя на свободу й т.засади, які діти самі свідомо сприймали. У сучасній педагогіці, яка обов'язково враховує досягнення психології розвитку дитини, шлях взаєморозуміння з нею, що реалізував у своїй практиці Я. Корчак, знаходить широке визнання як важливий елемент виховного процесу.

Аналізуючи педагогічну спадщину Я. Корчака, на нашу думку, можна визначити такі основні завдання організації фізкультурно-оздоровчої діяльності й профілактики захворювань у вихованців будинків сиріт, якими він керував:

- забезпечення профілактики вад у дітей, які пов'язані з їхнім фізичним та психічним здоров'ям;
- вироблення у вихованців турботливого ставлення до гігієни особистої та суспільної;
- формування у вихованців умінь та навичок збереження й зміцнення власного здоров'я;
- обов'язкові систематичні медичні обстеження дітей;
- медично-педагогічні спостереження за фізичним і психічним станом вихованців;
- вимогливе ставлення до раціону харчування дітей;
- свідоме визначення вихованцями потреби в здоровому способі життя (відмовлення від тютюнопаління та вживання алкогольних напоїв);
- щорічний активний літній відпочинок дітей.

Розглядаючи у своїх публікаціях питання виховання здорового молодого підрастаючого покоління, Я. Корчак особливу увагу надавав турботі про народження здорових малюків. Він був переконаний, що батьки не лише дають життя дитині, а й відповідають за її народження, розвиток, виховання та майбутнє. Я. Корчак як лікар добре знав і розумів вплив спадковості на здоров'я молодого покоління. Тому протягом усієї своєї педагогічної діяльності намагався запобігати страшному горю

батьків – народженню невиліковно хворих дітей. Зважаючи, що сам є сином душевно хворого батька, він свідомо відмовився від створення власної сім'ї [5, 235].

Працюючи в дитячих будинках, Я. Корчак спонукав своїх вихованців самих піклуватися про своє здоров'я, формував у них розуміння того, що воно є найважливішим багатством людини й був переконаним, що дітям хочеться бути здоровими та сильними, тільки вони не завжди знають, що для цього треба робити.

Глибокі знання з медицини, фізіології та гігієни давали змогу Я. Корчаку добре орієнтуватись у питаннях, пов'язаних зі станом здоров'я й фізичним розвитком своїх вихованців. Він розумів, що в період інтенсивного розвитку дітей і підлітків потрібно широко використовувати різноманітні засоби фізичної культури у виховному процесі будинків сиріт, якими він керував.

Одним із популярних засобів та організаційних форм фізичного виховання в будинках сиріт були рухливі й спортивні ігри. Я. Корчак у своїй виховній системі вмів реалізувати принцип індивідуального підходу до вихованців і вважав, що в іграх дитина не тільки вдосконалює свою моторику, а й навчається спілкуватися зі своїми однолітками, засвоює позитивні норми поведінки в колективі. Тому різноманітні ігри, на його думку, сприяють усебічному розвитку дітей і готують їх до майбутнього дорослого життя. “Не те важливе, в яких іграх бере дитина участь, а що при цьому вона відчуває і про що думає” [2, 4].

Я. Корчак розумів необхідність широкого застосування різноманітних засобів фізичної культури (фізичні вправи, рухливі та спортивні ігри, ранкова гімнастика, туристичні походи й ін.) для всебічного розвитку дітей і молоді. У публікації “Занедбаний спорт”, яка була видана ще в 1900 р. на підставі власних спостережень, він писав про велике значення для загартування дітей і зміцнення їхнього здоров'я піших прогулянок на свіжому повітрі. Щороку його вихованці виїжджали до літнього табору. Це давало їм можливість активно відпочивати, брати участь у туристських походах, навчатися плаванню, щоденно грати в рухливі та спортивні ігри.

Функціонування дітей у промисловому середовищі, в оточенні матеріальних обмежень, на думку Я. Корчака, негативно впливало на їхній стан здоров'я й фізичний розвиток. Тому він бачив потребу у створенні освітніх закладів (шкіл, будинків сиріт) у сільських місцевостях, що давало можливість не обмежувати дітей у довільних рухах, постійно дихати свіжим повітрям і більше спілкуватись із природою. “Я впевнений, що дитині потрібно певне місце для реалізації дитячої енергії та ініціативи” [1, 8].

Постійно перебуваючи на позиції захисту інтересів та прав дітей, урахувавши їхні потреби й бажання, Я. Корчак підкреслював, що дорослі (батьки та педагоги) не завжди розуміють важливість фізичного виховання для підростаючих поколінь. “Велика вина є у занедбанні фізичного виховання. Прогулянки та ігри на свіжому повітрі, гімнастика, холодна вода, тверда постіль, достатній сон – це є головним у вихованні” [3, 16].

Олександр Левін, польський педагог та дослідник спадщини Я. Корчака, пише: “Діяльність та творчість Януша Корчака дає конкретну відповідь на питання: як належить розуміти широке поняття опіки над дітьми і що потрібно для цього робити щоб забезпечити їхні фізичні й психічні потреби, а також їхнє здоров'я і добре самопочуття” [4, 12].

Педагогічна діяльність та героїчна смерть Януша Корчака стали символом таких життєвих цінностей, як добро, любов, повага до особистості дитини, надія й віра в її світле майбутнє. Популярність його як видатного педагога давно перейшла кордони Польщі. У різних країнах світу: США, Німеччина, Франція, Австрія та ін., – створені так звані Корчаківські товариства, які проводять активну пропаганду його педагогічних ідей серед учителів, батьків і громадськості.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Слід констатувати, що виховна система, яку створив Я. Корчак і реалізував у багаторічній практиці в будинках сиріт, була спрямована на всебічний розвиток його вихованців і в ній належне місце займали різноманітні засоби фізичної культури. На превеликий жаль, дослідники, які вивчали педагогічну спадщину й літературу Януша Корчака, не приділили належної уваги аналізу та узагальненню системи фізичного виховання в будинках сиріт, якими він керував. Уважаємо, що ця тематика в перспективі знайде своїх дослідників, яким ми бажаємо творчих успіхів.

Список використаної літератури

1. Korczak J. O szkole na wsi / Korczak J. // Szkoła i życie. – Warszawa, 1926.
2. Korczak J. Prawidła życia / Korczak J. – Warszawa, 1958.
3. Korczak J. Pesymizm dzieci. Pisma wybrane (red. A. Lewin) / Korczak J. – Т. 3. – Warszawa, 1978.

4. Lewin A. Myśl pedagogiczna / Lewin A. // Tryptyk pedagogiczny. – Warszawa, 1986.
5. Schlenzakowa A. J. Korczak / Schlenzakowa A. – Warszawa, 1978.
6. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В // Вибрані твори ; у 5 т. – Т. 3. – К. : Рад. шк., 1977.

Анотації

У публікації розкрито аспекти системи фізичного виховання, яка була застосована польським педагогом Янушем Корчаком у варшавських дитячих будинках. Показано, яку роль відводив Я. Корчак засобам фізичної культури у своїй оригінальній виховній системі з дітьми-сиротами. У педагогічній системі Я. Корчака фізичне виховання було однією з складових частин загальної системи всебічного виховання дітей та молоді. Характерною рисою цієї системи була відсутність примусу до вихованців. Одним із популярних засобів й організаційних форм фізичного виховання в будинках сиріт були рухливі та спортивні ігри. Слід констатувати, що виховна система, яку створив Я. Корчак і реалізував у багаторічній практиці в будинках сиріт, була спрямована на всебічний розвиток його вихованців і в ній належне місце займали різноманітні засоби фізичної культури.

Ключові слова: фізичне виховання, діти-сиріти, рухова активність, засоби фізичної культури.

Edward Vilchkovskiy, Anastasia Vilchkovskaya, Volodymyr Pasichnyk. Janusz Korczak o fizycznym wychowaniu dzieci i młodzieży. В публікації раскрыты аспекты системы физического воспитания, которая была использована польским педагогом Янушем Корчаком в варшавских детских домах. Показано, какую роль уделял Я. Корчак средствам физической культуры в своей оригинальной воспитательной системе с детьми сиротами. В педагогической системе Я. Корчака физическое воспитание было одной из составляющих общей системы всестороннего воспитания детей и молодежи. Характерной особенностью этой системы было отсутствие принуждения воспитанников. Одним из популярных средств и организационных форм физического воспитания в домах сирот были подвижные и спортивные игры. Следует констатировать, что воспитательная система которую создал Я. Корчак и реализовал в многолетней практике в домах сирот, была направлена на всестороннее развитие его воспитанников и в ней подобающее место занимали разнообразные средства физической культуры.

Ключевые слова: физическое воспитание, дети-сироты, двигательная активность, средства физической культуры.

Edward Vilchkovskiy, Anastasia Vilchkovska, Volodymyr Pasichnyk. Janusz Korczak About Physical Training of Children and Youth. The article is giving description of the aspects of physical training system that was created by Polish teacher Janusz Korczak in Warsaw orphanages. It is shown what role Janusz Korczak is giving to means of physical culture in his educational system among orphans. In J. Korczak's educational system physical education was one of the constituent component of the overall system of comprehensive education of children and young people. Characteristic feature of this system was absence of compulsion of students. One of the most popular tools and organizational forms of physical education in orphanages were outdoor activities and sports games. It should be stated that educational system created by J. Korczak and implemented in the years of practice in orphanages was aimed at full development of its students and its rightful place was occupied by variety of means of physical culture.

Key words: physical training, orphan children, outdoor activities, sports games, means of physical culture.

УДК 796.01

Анатолій Войнаровський

Розвиток футболу на Волині у 1920–1939 рр.

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Актуальність теми полягає в тому, що оскільки межі Волинської обл. (Волинське воєводство) часто змінювалися, а до 1920 р. їх узагалі не існувало, то розвиток спорту був мало вивчений і висвітлений у періодичній пресі.

Ми аналізували історико-спортивні заходи Волинського воєводства, а саме футбол та його вплив на загальний розвиток спорту в цьому регіоні. У спортивній науці були вивчені лише окремі види спорту на Волині, у цей же час цілий пласт, а саме футбол, не має окремого детального дослідження.

Географічні рамки обмежуються територією Волинської обл. (Волинське воєводство) за сучасним адміністративно-територіальним поділом України та межами Волинського воєводства (Польща) 1920–1939 рр.

© Войнаровський А., 2012